

PÁCHATELIA DOMÁCEHO NÁSILIA OFFENDERS OF DOMESTIC VIOLENCE

Andrej Mátel

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave

Abstract

In the presented paper I want to focus attention on the need of help to the offenders of domestic violence as an integral part of tertiary prevention of violence committed on women in families.

By the contribution of the doctoral study conducted by specialized applied research called "Our capabilities of helping female victims of domestic violence".

The research was placed in two shelters that provide a housing, social assistance and social counseling for the victims of domestic violence.

The aim of this research was conceptual so it would point out the positives and deficiencies of the services for the victims of the domestic violence and to improve its quality and range.

The point of the research was to improve the quality of the comprehensive services to women who have experienced domestic violence.

1. Hypothetically the author has assumed that the majority of the aggressors were in the partnership with the victim (partners or husbands).
2. Hypothesis was that among the aggressors in partnership dominated husbands.
3. Hypothesis was that given the gender are perpetrators of domestic violence against women only men.
4. Hypothesis was that the relevant characteristics are particularly alcoholism and unemployment.
5. Hypothesis was that the proportion of women who left the aggressor because of domestic violence and found temporary accommodation in "Asylum House" will return to their aggressors.

From the methodological point of view, it is an integrated research. The design of this research consisted of semi structured interviews and the analysis of the archive materials. Baseline option was qualitative and inductive research approach. Period studied was between 1 June 2002 and 30th March 2009. Data collection, therefore, ran from January 2008 to 30 March 2009.

I present partial outcome of my own research. Among the important findings was the fact that violence does not occur exclusively in partnership. Aggressors were mostly but not solely males. Almost every tenth woman was attacked in domestic environment by another woman. The role of alcohol and unemployment as important factors influencing violent behavior was confirmed in the research. The fact that almost every fifth woman returns to her partner even after having escaped to the shelter corresponds to a degree with the thesis that many women want to end the violence but not the relationship. The applied research was the groundwork for processing another conception of improvement of complex help to women who experienced domestic violence.

Keywords: domestic violence – violence against women – offenders – shelter

Souhrn

V predloženom príspevku chcem zamerať pozornosť na potrebu pomoci páchatel'om domáceho násilia ako integrálnej súčasti terciárnej prevencie násilia páchaného na ženách v rodine.

Autor tohto príspevku v rámci doktorandského štúdia realizoval špecializovaný aplikovaný výskum nazvaný „Naše možnosti pomoci ženám – obetiam domáceho násilia“. Prebiehal v dvoch vybraných útulkoch, ktoré poskytujú ubytovanie, sociálnu pomoc a sociálne poradenstvo obetiam domáceho násilia.

Cieľ tohto výskumu bol koncepčný, aby poukázal na pozitíva a nedostatky služieb obetiam domáceho násillia a viedol k zlepšeniu ich kvality a rozsahu. Účelom výskumu bolo zlepšenie kvality poskytovania komplexných služieb ženám, ktoré zažili domáce násillie.

1. Hypoteticky autor predpokladal, že väčšina násilníkov bola k obeti v partnerskom vzťahu (druh alebo manžel).
2. Hypotézou bolo, že spomedzi agresorov v rámci partnerského vzťahu prevládajú manželia.
3. Hypotézou bolo, že vzhľadom na rod sú páchatel'mi domáceho násillia na ženách výhradne muži.
4. Hypotézou bolo, že relevantnými charakteristikami budú najmä alkoholizmus a nezamestnanosť.
5. Hypotézou bolo, že časť žien, ktoré opustili agresora kvôli domácejmu násilliu a našli dočasné ubytovanie v „azylovom dome“, sa k nemu vráti.

Z metodologického hľadiska išlo o integrovaný výskum. Východiskovou voľbou bol kvalitatívny výskum a indukčný prístup. Výsledky kvalitatívneho výskumu boli následne spracované pri aplikácii pravidiel kvantifikácie, porovnania a kategorizácie. Design výskumu tvorila kombinácia otvoreného tematického interview metódou „face to face“ rozhovorov, čiastočne štruktúrované s otvorenými otázkami a analýza archívnych materiálov. Skúmané obdobie bolo medzi 1. júnom 2002 a 30. marcom 2009. Zber dát prebiehal od januára 2008 do 30. marca 2009.

V príspevku predkladám parciálne výsledky výskumu. Medzi dôležité zistenia patrilo, že násillie sa nevyskytuje výhradne v partnerskom vzťahu. Agresormi boli prevažne, ale nie výhradne muži. Takmer každá desiata žena bola atakovaná v domácom prostredí inou ženou. Vo výskume sa potvrdil vplyv alkoholu a nezamestnanosti ako pôsobenie dôležitých faktorov ovplyvňujúcich násillné správanie. Skutočnosť, že takmer každá piata žena sa aj po úteku do „azylového domu“ vráti k svojmu partnerovi, do istej miere zodpovedá téze, že mnohé ženy chcú ukončiť násillie, ale nie vzťah. Aplikovaný výskum bol podkladom pre vypracovanie ďalšej koncepcie zlepšenia komplexnej pomoci ženám, ktoré prežili domáce násillie.

Kľúčové slová: domáce násillie – násillie voči ženám – páchatelia – útulok

ÚVOD

Viacero medzinárodných dokumentov, ktoré sa primárne orientujú na pomoc ženám, ktoré prežili domáce násillie, upozorňuje na potrebu pomoci aj mužom – páchatel'om tohto násillia. Napríklad Akčná platforma Pekingskej deklarácie (17) medzi opatrenia, ktoré je potrebné vykonať vládami jednotlivých krajín, menuje aj „zaist'ovanie, financovanie a podporu konzultačných a rehabilitačných programov pre páchatel'ov, ktorí sa dopustili násillia“ (č. 125i). Rada Európy – o sociálnych opatreniach voči násilliu v rodine (5) navrhuje podporu „svojpomocných skupín páchatel'ov, psychoterapiu vo väzení alebo mimo neho“ (č. VIII). Tento dokument vidí úlohu sociálnych pracovníkov nielen v pomoci obetiam násillia, ale aj páchatel'om (č. X). Podobne aj Odporúčanie č. 1582 (6) Domáce násillie voči ženám nabáda členské štáty RE vypracovať

špeciálne tréningové programy pre páchatel'ov skutkov násillia voči ženám (č. 7.xii). Príloha k Odporúčaniu Rec (2002)5 o ochrane žien proti násilliu (7) vysvetľuje význam týchto programov v tom, že im pomôžu uvedomiť si svoje skutky a uznať vlastnú zodpovednosť (č. 50). V nasledujúcom príspevku chcem zamerať pozornosť na potrebu pomoci agresorom ako integrálnej súčasť terciárnej prevencie násillia páchaného na ženách v domácom prostredí.

Výskumné aktivity na Slovensku

Na Slovensku nejestvuje žiaden výskum, ktorý by bol primárne zameraný na páchatel'ov domáceho násillia. V istej miere sa o páchatel'ov domáceho násillia zaujímajú výskumy primárne orientované na obe domáceho násillia.

Výskum Generálnej prokuratúry SR „Zhodnotenie využívania prostriedkov trestné-

ho práva proti domácímu násiliu voči ženám a deťom“ (9) sa napríklad venoval okolnostiam charakterizujúcich spáchaný skutok a osobu páchatel'a (č. 1.3). Páchatel'mi boli zvyčajne muži v strednom produktívnom veku, t. j. v rozpätí od 30 do 50 rokov (mladiství len ojedinele, muži starší ako 60 rokov výnimočne). Vzdelanostná úroveň páchatel'ov domáceho násilia bola vo všeobecnosti veľmi nízka. Výrazne prevládali páchatelia so základným, resp. s nedokončením vzdelaním. Čo sa týka ich sociálneho postavenia, typické bolo ich nižšie sociálne postavenie spojené s nezamestnanosťou, zlou ekonomickou situáciou a častým požívaním alkoholických nápojov. „Medzi páchatel'mi domáceho násilia výrazne prevládajú muži dlhodobu nezamestnaní (bez evidencie na Úrade práce), v menšej miere muži, ktorí stratili zamestnanie v krátkej dobe pred inkriminovanou trestnou činnosťou. Jednoznačne však možno konštatovať, že nezamestnanosť páchatel'ov je závažným kriminogénnym faktorom, nakoľko spôsobuje výrazne existenčné problémy v rodinách a z toho vyplývajúce partnerské nezhody, ktoré často vyúsťujú do násilného konania mužov voči ostatným členom rodiny“, uvádza štúdia. Preukázala sa aj skutočnosť, že sociálna a ekonomická závislosť žien od mužov poskytuje veľký priestor na páchanie domáceho násilia voči ženám. Napríklad v Bratislave bol podstatne nižší výskyt prejavov násilia voči ženám v rodine ako v odľahlých dedinách na severe a východe Slovenska. V nižších sociálnych vrstvách, kde je žena na muža odkázaná a v podstate neschopná samostatnej existencie, sa oveľa výraznejšie prejavuje dominantné postavenie muža v rodine aj miera tolerancie násilia je podstatne vyššia. Keďže žena nemá dostatok finančných prostriedkov na to, aby sa osamostatnila a postarala nielen o seba, ale aj o maloleté deti, zotráva v spoločnej domácnosti a trpí prejavy svojho partnera. Jedným z významných kriminologických činiteľov v prípadoch domáceho násilia je aj alkoholizmus páchatel'a. V ojedinelých prípadoch bol zistený i motív žiarlivosti páchatel'a.

Prvý reprezentatívny výskum postojov žien a obyvateľov SR k násiliu a ich skúsenosti s ním sa realizoval v roku 2002. Výskum pozostával z dvoch častí. Prvá časť výskumu

bola zameraná na výskyt rôznych druhov domáceho násilia na Slovensku, zmeranie postojov a tolerancie slovenskej spoločnosti k prejavom násilia páchaného v domácnosti, ako aj úroveň ochoty zakročiť v podobných situáciách. Genderový kontext tu nebol prioritou. Vo všetkých jedenástich sledovaných spôsoboch násilného správania boli obeťami častejšie ženy než muži (2–4násobný). Pri skúmaní názorov obyvateľov SR na násilie páchané v intímnom vzťahu až 82,1% respondentov označilo za častejšiu obeť ženu (3,6 % uviedli muža, 10 % zastávali názor, že ženy a muži sú obeťami približne rovnako) a 81,1 % za častejšieho páchatel'a muža (4,1 % ženu, 11,2 % rovnako) (2,3).

Predmetom výskumnej činnosti druhého „Reprezentatívneho výskum výskytu a skúsenosti žien s násilím páchanom na ženách (VAW) na Slovensku“ (3) bolo výhradne násilie páchané na ženách. V nemalej miere to súviselo so skutočnosťou, že projekt spolufinancoval UNIFEM Slovakia. Muži boli v tomto výskume skúmaní výhradne ako páchatelia. Znakmi, ktoré boli zisťované, boli vek, vzdelanie a ekonomická aktivita. Viac ako tretinu partnerov páchajúcich vyhranené násilie voči svojej partnerke predstavovali muži bez ekonomickej aktivity. Išlo najmä o starobných dôchodcov (takmer 14 % zo všetkých prípadov vyhraného násilia) a potom o nezamestnaných mužov a invalidných dôchodcov (obidve kategórie po 10,3 %). Ženy boli opytované aj na „dôvody násilného správania partnera“. Najčastejšie označovali žiarlivosť (58 %), osobné charakteristiky partnera – násilnícku povahu, egoizmus, panovačnosť (54 %). Na treťom mieste bol uvádzaný alkoholizmus, resp. opitnosť partnera (51 %). Výskyt každodenných alebo každotýždňových konzumentov alkoholu medzi násilnými partnermi bol veľmi vysoký (69 %). S frekvenciou pitia alkoholu u súčasného partnera sa zvyšovala intenzita násilia vo vzťahu. Vzhľadom na sociálnu patológiu, uvádzali ženy aj rôzne závislosti – drogy, hrácke závislosti (16,8 %). Z ekonomicko-sociálnych dôvodov to boli nezamestnanosť partnera (33,3 %), finančná závislosť ženy na partnerovi, resp. zlá sociálno-ekonomická situácia v rodine (26,3 %).

VÝSKUM „NAŠE MOŽNOSTI POMOCI ŽENÁM – OBETIAM DOMÁCEHO NÁSILIA“

Cieľ tohto výskumu bol koncepčný, aby poukázal na pozitíva a nedostatky služieb obetiam domáceho násilia a viedol k zlepšeniu ich kvality a rozsahu.

Účelom výskumu bolo zlepšenie kvality poskytovania komplexných služieb ženám, ktoré zažili domáce násilie.

HYPOTÉZY

1. Hypoteticky autor predpokladal, že viac ako 50 % násilníkov bolo k obeti v partnerskom vzťahu (druh alebo manžel).
2. Hypotézou bolo, že spomedzi agresorov v rámci partnerského vzťahu prevládajú muži.
3. Hypotézou bolo, že vzhľadom na rod sú páchatelmi domáceho násilia na ženách výhradne muži.
4. Hypotézou bolo, že relevantnými charakteristikami budú najmä alkoholizmus a nezamestnanosť.
5. Hypotézou bolo, že časť žien, ktoré opustili agresora kvôli domácejmu násiliu a našli dočasné ubytovanie v „azylovom dome“, sa k nemu vráti.

METODIKA

Autor tohto príspevku v rámci doktorandského štúdia realizoval špecializovaný aplikovaný výskum vo dvoch vybraných útlukoch (Azylový dom Emauzy v Holíči a Azylové centrum Betánia v Malackách), ktoré poskytujú ubytovanie, sociálnu pomoc a poradenstvo obetiam domáceho násilia (11). Obe zariadenia sociálnych služieb prevádzkuje nezisková organizácia Križovatky a nachádzajú sa na západnom Slovensku v lokalite Záhorie. Predmetom výskumu bolo domáce násilie. Primárnym objektom výskumu boli ženy, ktoré niekoľkonásobne prežili traumy spôsobenú násilím, dôsledkom ktorej odišli do „azylového domu“. Cieľ tohto výskumu bol koncepčný, aby poukázal na pozitíva a nedostatky služieb obetiam domáceho násilia a viedol k zlepšeniu ich kvality a rozsahu. Účelom výskumu bolo zlepšenie kvality poskytovania komplexných služieb ženám, ktoré zažili domáce násilie. Z metodologického hľadiska išlo o integrova-

ný výskum. Východiskovou voľbou bol kvalitatívny výskum a induktívny prístup. Výsledky kvalitatívneho výskumu boli následne spracované pri aplikácii pravidiel kvantifikácie, porovnania a kategorizácie. Design výskumu tvorila kombinácia otvoreného tematického interview metódou „face to face“ rozhovorov, čiastočne štruktúrované s otvorenými otázkami a analýza archívnych materiálov. Skúmané obdobie bolo medzi 1. júnom 2002 a 30. marcom 2009. Zber dát teda prebiehal od januára 2008 do 30. marca 2009.

Primárnu výskumnú vzorku tvorili dospelé ženy, ktoré sú alebo boli klientkami vybraných zariadení sociálnych služieb a bolo u nich diagnostikované domáce násilie. Z celkového počtu 169 klientok týchto zariadení sociálnych služieb bolo u 113 žien (67 % z celkového počtu klientok) najčastejším dôvodom pobytu žien v nich práve domáce násilie. Z hľadiska demografickej analýzy respondentiek bolo možné identifikovať vek žien, bydlisko, zamestnanie, resp. ekonomickú aktivitu a počet detí. Ďalšie sledované premenné výskumu vzhľadom na primárnu cieľovú skupinu boli údaje o dôvode a dĺžke pobytu klientok v „azylovom dome“, údaje o formách diagnostikovaného násilia a realizovaných aktivitách žien pred i počas pobytu v zariadení vzhľadom na rôznorodé inštitúcie pomoci, disciplíny a profesie. Sekundárnu cieľovú skupinu výskumu tvorili deti, ktoré boli prítomné v „azylovom dome“ spolu so svojimi matkami. Spolu so 113 ženami bolo v zariadení ubytovaných 184 detí. Terciárnu cieľovú skupinu výskumu tvorili páchatelia násilia. Na základe informácií od respondentiek boli zozbierané údaje o 133 osobách, ktoré páchali násilie. O niečo vyššie číslo než je skúmaná vzorka žien vychádza zo skutočnosti, že niektoré ženy udávali viacerých agresorov. Údaje o agresoroch pochádzajú výhradne od obetí. Práve tejto tretej terciárnej skupine sa chce venovať predložený príspevok. Vyhodnotenie pozostáva z piatich kategórií zistených údajov.

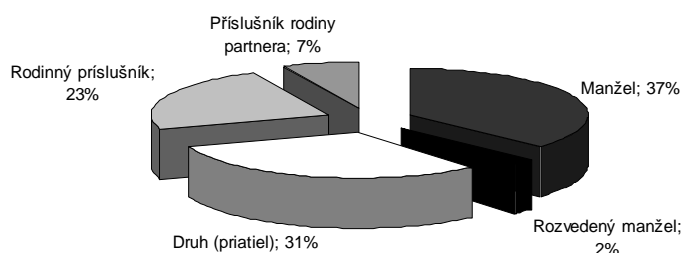
VÝSLEDKY

1. Forma vzťahu násilníka k obeti

Z výsledkov výskumu bolo analyzovaných päť základných kategórií formy vzťahu, resp. ro-

dinnej príslušnosti obeť a násilníka/ov. Prvé tri kategórie vyjadrujú formu partnerského spolužitia: manžel, bývalý manžel (po rozvo-de) a druh. Okrem nich boli generované dve ďalšie kategórie – rodinný príslušník a prísluš-ník rodiny manžela/druha.

Kruhový graf 1 vyjadruje porovnanie per-centuálneho podielu jednotlivých kategórií podľa formy vzťahu. Tabuľka 1 podrobnejšie uvádza rodinný vzťah agresorov z biologickej rodiny a z rodiny partnera obeť.

Graf 1 Forma vzťahu páchatel'a k obeť domáceho násilia (percentuálne)

Tabuľka 1 Agresori – z biologickej rodiny a z rodiny partnera (reálne)

Rodinný príslušník	POČET	Príslušník rodiny manžela/ druha	POČET
Otec	10	Svokra	4
Matka	8	Svokor	2
Brat	8	Švagor/brat partnera	2
Nevlastný otec	5	Švagrína/sestra partnera	2
SPOLU	31	SPOLU	10

Hypotéza sa potvrdila, väčšina (viac ako 50 %) násilníkov bola k obeť v partnerskom vzťahu. Najčastejšie bol za agresora označený manžel – 49 osôb (37 %) a druh – 41 osôb (31 %). V dvoch prípadoch bol násilníkom rozvedený manžel žijúci so ženou v spoločnej domácnosti. Okrem nich bola pomerne vysoko zastúpená aj biologická rodina obeť (23 %). V rámci nej bolo možné rozlíšiť štyri druhy vzťahu k obeť: otec, matka, brat, nevlastný otec. Medzi agresormi, ktorí neboli partnermi obeť, boli aj príslušníci rodiny partnera, v ktorej boli identifikovaní svokra, svokor,

švagor (brat partnera) a švagrína (sestra partnera). V tejto kategórii prevládala svokra. Percentuálny podiel medzi násilnými partnermi a inými rodinnými príslušníkmi bol 69 % : 31 %. Páchatelia domáceho násilia na ženách, ktoré našli dočasné útočisko v „azylovom dome“, neboli len ich životní partneri. Takmer každá tretia žena zo skúmanej vzorky zažila násilie v svojej vlastnej rodine alebo rodine partnera. 31 % podiel rodinných príslušníkov považujem za pomerne vysoký na to, aby sa domáce násilie páchané na ženách chápalo len ako partnerská forma násilia.

2. Rozdiely vo forme partnerského spolužitia

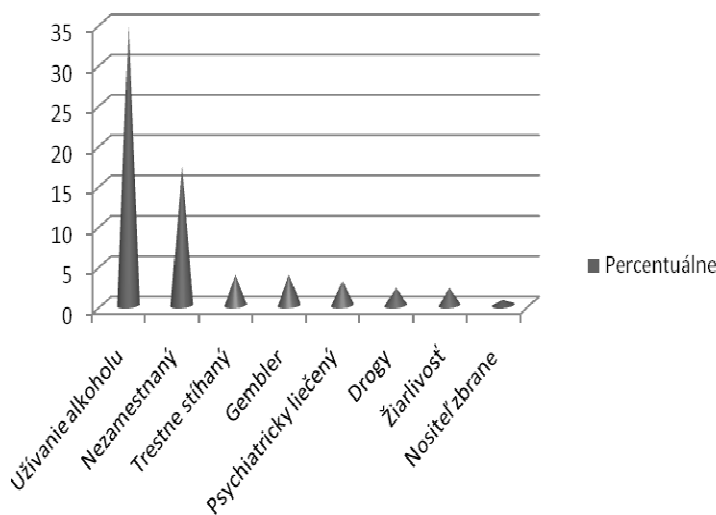
Hypotézou bolo, že spomedzi agresorov v rámci partnerského vzťahu výrazne prevládajú manželia. Parciálnou výskumnou otázkou bolo, či jestvuje relevantný rozdiel v prípadoch partnerského násillia na základe formy spolužitia (manželstvo vs. partnerstvo)? Na základe výsledkov výskumu, bolo zistené, že pomer medzi manželmi a druhmi je 51 : 41 osôb, čiže 55 % manželov : 45 % druhov. Pomer medzi manželmi a druhmi, ktorí sa správali násilne voči svojim manželkám/družkám, bolo zaujímavé skúmať vzhľadom na atak na inštitúciu manželstva. Táto býva označovaná za „najnebezpečnejšie prostredie pre ženu.“ Z výsledkov výskumu vyplýva, že forma partnerského spolužitia výrazne neovplyvňuje výskyt násillia v rodine. Partnerské násillie sa vyskytovalo v manželskom aj partnerskom spolužití. Rozhodujúcim faktorom bolo skôr spoločné bývanie. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že forma partnerského spolužitia nie je pre násillie relevantná. Hypotéza sa nepotvrdila.

3. Rodové charakteristiky páchatel'ov

Ďalšou dôležitou výskumnou otázkou bolo, či boli agresormi domáceho násillia len muži? Hypotézou bolo, že vzhľadom na rod sú páchatel'mi domáceho násillia na ženách výhradne muži. Prekvapujúcim výsledkom výskumu bolo zistenie, že za násilníkov neboli označovaní len muži, ale aj ženy. Ich pomer bol 119 mužov : 14 žien. Prevalu mali teda páchatelia muži. Podiel žien – agresoriek v násillí na ženách dočasne ubytovaných v „azylovom dome“ predstavoval 10,53 %. Teda každá desiatá žena bola atakovaná v domácom prostredí inou ženou. Vzhľadom na formu vzťahu to boli matky, svokry a švagriné (sestry partnera). Hypotéza sa nepotvrdila.

4. Charakteristiky násilníka, ktoré ovplyvňujú násilné konanie

Ktoré relevantné charakteristiky ovplyvňovali násilné správanie agresora? Ktoré z nich vykazovali najčastejší výskyt? Hypotézou bolo, že relevantnými charakteristikami budú najmä alkoholizmus a nezamestnanosť. Nasledujúci kužel'ový graf 2 vyjadruje zistené charakteristiky ovplyvňujúce násillie agresora.

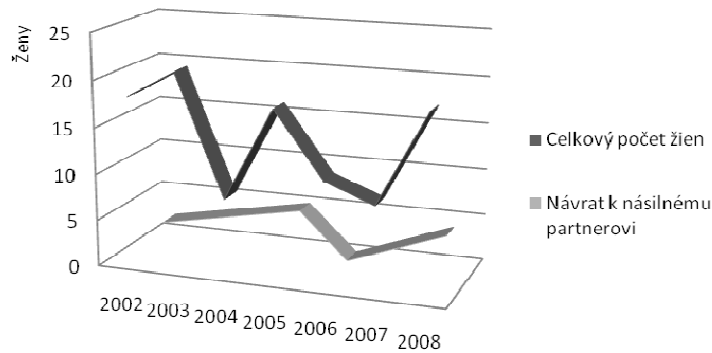
Graf 2 Charakteristiky ovplyvňujúce konanie násilníka (percentuálne)

Na základe analýzy archívnych materiálov a rozhovorov bolo možné rozlíšiť osem kategórií charakteristík, ktoré negatívne ovplyvňovali správanie člena domácnosti smerom k agresii. Dve charakteristiky svojim výskytom značne prevyšovali ostatné. Boli nimi alkoholizmus (34,6 %) a nezamestnanosť (17,3 %). Z ostatných závislostí a sociálno-patologických javov boli identifikované gemberstvo (3,8 %), závislosť na drogách (2,2 %) a kriminalita (3,8 %). Podiel psychiatricky liečených partnerov tvoril súbor 3 % a žiarlivostný motív udávalo 2,2 %. V jednom prípade bol násilníkom manžel profesionálny vojak,

ktorý ženu ohrozoval pod vplyvom alkoholu legálne držanou zbraňou. Hypotéza sa potvrdila.

5. Návrat obete k agresorovi

Hypotézou bolo, že časť žien, ktoré opustili agresora kvôli domácemu násiliu a našli dočasné ubytovanie v „azylovom dome“, sa k nemu vráti. Mnohé ženy túžia po ukončení násilia, ale nie vzťahu. Nasledujúci 3-D čiarový graf 3 porovnáva počet žien, ktoré sa v jednotlivých rokoch opustili útulok s tými, ktoré sa z nich rozhodli vrátiť späť k agresorovi.

Graf 3 Návrat k násilnému partnerovi – porovnanie s celkovým počtom (reálne)

Zo 107 klientok, ktoré opustili vybrané „azylové domy“, sa najmenej 20 vrátilo k partnerovi, ktorý ju týral. Išlo o 18,69 % týraných žien. To znamená, že takmer každá piata žena, ktorá od partnera utiekla a našla útočisko v „azylovom dome“, sa k nemu vráti. Tento podiel bol pomerne stabilný vzhľadom na celkový počet klientok aj v priebehu rokov. Hypotéza sa potvrdila.

DISKUSIA

V priebehu počiatočnej fázy realizovaného výskumu sa vzhľadom na rozhovory so ženami,

ktoré prežili domáce násilie, vytvoril súbor údajov aj o páchatel'och. Títo boli klasifikovaní ako „tretia cieľová skupina“. Vzhľadom na povahu výskumu, jeho metódy a cieľ, boli výsledky limitované ochotou žien vypovedať o agresoroch a rozsahom záznamov. Z prameňov nebolo možné zistiť vek, vzdelanie páchatel'ov a ďalšie relevantné charakteristiky. Problémom bola aj nedostatočnosť a nesystematickosť údajov o agresoroch zo starších záznamov. Vážnym nedostatkom bola aj skutočnosť, že údaje o nich boli poskytované len sprostredkované (cez obeť). Preto nebolo

možné získať ďalšie údaje, najmä také, ktoré by podrobnejšie identifikovali rôznorodé príčiny agresívneho konania a spúšťacie mechanizmy. Vo všeobecnosti by autor považoval za potrebné realizovanie špecifického výskumu zameraného primárne na páchatel'ov domáceho násilia. Vzhľadom na prístup k informáciám od respondentov majú najvhodnejšie východisko kriminologické výskumy. V týchto prípadoch však ide takmer vždy o akútne štádium domáceho násilia, ktoré dosahovalo intenzity násilnej trestnej činnosti. V kriminologických výskumoch chýbajú údaje o agresoroch, ak intenzita násilia nedosahuje mieru trestnej činnosti alebo násilie nie je kriminalizované.

Podľa zistených výsledkov jestvovalo v živote mnohých žien viacero agresorov v priebehu ich života. Do výskumu boli zaradení len tí, ktorí boli bezprostrednou príčinou násilia a odchodu ženy do „azylového domu“. Vhodné by bolo skúmanie aj hlbšie do minulosti za účelom hľadania príčin rôznorodých reakcií a postoj obete k násiliu. Domáce násilie voči ženám sa takmer jednostranne prezentuje ako násilie mužov voči ženám. Z môjho výskumu môžem potvrdiť, že je to prevažne tak. Zistených 10,53 % agresoriek žien však vypovedá aj o násilí žien voči ženám. Genderový kontext v takýchto prípadoch nie je relevantný.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že ženy ako páchatel'ky domáceho násilia sú opomínané. Je to ďalšia terra incognita domáceho násilia, ktorá by si zaslúžila vyššiu pozornosť. Ďalšou nepreskúmanou oblasťou je týranie detí ženami, ktoré sú sami obeťami domáceho násilia. Aj táto oblasť by si zaslúžila osobitný výskum. Tak ako sa nedá ospravedlniť násilné správanie mužov vzhľadom na ich týranie v detstve, nemožno ospravedľňovať násilie matiek ich vlastnou skúsenosťou násilia.

Dôvody návratu klientok späť k agresorovi sú veľmi rôznorodé. Veľmi ťažko sa identifikujú, nakoľko žena zvyčajne odíde náhle, bez udania dôvodu. Vo všeobecnosti sa môže prejavovať jej psychologická závislosť na ňom, neúnosné ekonomické strádanie, nespokojnosť s pobytom v útulku, ale aj láska k partnerovi, snaha o nový začiatok. Žena má právo ukončiť pobyt v útulku kedykoľvek, bez udania dôvo-

du a jej rozhodnutie je potrebné rešpektovať. Na základe výsledkov výskumu je možné vysloviť tvrdenie, že mnohé ženy chcú ukončiť násilie, ale nie vzťah.

Realizovaný výskum mal byť podkladom pre vypracovanie ďalšej koncepcie zlepšenia komplexnej pomoci ženám, ktoré prežili domáce násilie. Niektoré dôležité oblasti uvádzam na tomto mieste.

Hoci práca s páchatel'mi násilia voči ženám bola na Slovensku zaradená aj do Národného akčného plánu na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2005–2009 (12) ako jedna z 27 úloh (č. 14), venovala sa jej len minimálna pozornosť. V konečnom dôsledku bola odsunutá na okraj. Zmeniť to má nový Národný akčný plán na roky 2009–2012. Zdá sa, že feministické mimovládne organizácie sú na Slovensku jednostranne zamerané len na priamu pomoc ženám. Nemožno im to zazlievať, hoci by bolo vhodné, aby pozornosť a intervenciu zamerali aj na ženy – agresorky, páchatel'ky násilia voči iným ženám a deťom. Iniciatíva zo strany tretieho sektoru v oblasti pomoci páchatel'om domáceho násilia je skôr reálna od niektorej mimovládnej organizácie bez feministického prístupu alebo zo strany štátu. Tak ako je v súčasnosti všeobecne prijaté, že násilie voči ženám nie je len ich súkromným problémom, ale záležitosťou verejnej politiky, je potrebné vidieť aj páchatel'a násilia voči ženám obdobnou optikou. Podobne ako boli na Slovensku postupne prevzaté medzinárodné dokumenty v prospech žien – obetí (domáceho) násilia a pozitívne skúsenosti zo zahraničia, bolo by potrebné podobné kroky podstúpiť aj na terapeutickú pomoc páchatel'om násilia. Podobne ako násilie voči ženám aj páchatel'a je nutné chápať v jeho komplexnom sociálnom kontexte, neanalyzovať ho výhradne ako problém jednotlivca. Násilné správanie bolo naučené a dlhodobo sociálne posilňované. Na druhej strane, hoci je násilné správanie mnohých mužov produktom sociálneho a kultúrneho života, ako aj tradícií, zvykov a povier o vzťahoch medzi mužmi a ženami, nie je správaním a priori nutným. Záleží na slobodnom rozhodnutí mužov, aby takéto správanie odmietli a nepoužívali ho voči svojim partnerkám, manželkám a deťom. Štát a spoločnosť môže

vytvoriť vhodné podmienky a podporu takého-to rozhodnutia prostredníctvom politiky „nulovej tolerancie“, ovplyvňovaním verejnej mienky, vhodnými intervenčnými a terapeutickými programami a ich finančnou podporou (8).

Metódy terciárnej prevencie

Intervencia voči páchatel'om domáceho násilia môže byť akékoľvek konanie, ktorého cieľom je zmena násilného správania agresora, ktorý fyzicky, sexuálne, psychicky alebo verbálne atakoval svoju obeť, aby ju ovládal alebo kontroloval. Intervenčné alebo terapeutické programy sú určené na to, aby nabádali páchatel'ov násilia k prijatiu nenásilného vzorca správania tým, že im pomôžu uvedomiť si svoje skutky a uznať svoju zodpovednosť. Jestvuje nejednotnosť v názore, či účasť na nich by mala byť výhradne na základe dobrovoľnosti alebo nariadená súdom (ako doplnok trestu). V každom prípade absolvovanie terapeutických programov pre páchatel'ov domáceho násilia prispieva k prevencii ďalšieho násilia.

Prvé intervenčné programy pre páchatel'ov domáceho násilia vznikli v neskorých 70. rokoch v USA (EMERGE v Bostone, AMEND v Denveri a RAVEN v St. Louis), trochu neskôr aj známy DAIP v Duluth (štát Minnesota). Všetky terapeutické programy v USA trvajú 12–52 týždňov, zvyčajne 2 hodiny týždenne. Skupinové terapie sú zamerané na násilie, ktoré násilníci vykonali, vyučovanie o nenásilnom riešení konfliktov, štúdiu o vplyve sociálnych noriem a rodových rolí na správanie atď. Postupne sa v 80. rokoch v USA a Kanade vytvorili štandardy intervenčných programov pre páchatel'ov domáceho násilia (1). Podľa štúdie WHO z roku 2003 jestvovalo vo svete približne 56 programov pre mužov páchajúcich domáce násilie, z ktorých 20 prebieha v Európe (14). Najdlhšie bežiacim programom (od roku 1983) je nemecký Männer gegen Männer-Gewalt („Muži proti mužskému násiliu“). Tento je od roku 1995 podporovaný aj spolkovou vládou. V roku 1985 sa začal aj Rakúsku Männerberatung („Pomoc mužom“). Intervencia a terapeutické programy pre páchatel'ov násilia môžu byť individuálne alebo skupinové. Podľa Monitoringu organizácií poskytujúcich pomoc

obetiam domáceho násilia poskytuje na Slovensku psychologické poradenstvo pre agresorov iba sedem z monitorovaných organizácií (10). Šesť z nich však boli Referáty poradensko-psychologických služieb ÚPSVR. Otázkou však je kvalita a systematickosť uvedeného poradenstva. Príkladom z dobrej praxe pre Slovensko je angažovanosť Ministerstva zdravotníctví České republiky, ktoré v rokoch 2004–2006 zadalo a finančne krylo vytvorenie programu terapie agresorov partnerského násilia (13). Realizátori projektu sa opierali o logoterapiu a niektoré princípy behaviorálnej terapie. Vlastný program je koncipovaný na 12 sedení, ktoré sa môžu realizovať v skupinovej alebo individuálnej psychoterapii. Tematicky sú sedenia zamerané na spoluprácu, oporu, vzťah k sebe samému, hranice a asertivitu, slobodu a zodpovednosť, alkohol a drogy, život v páre, riešenie problémových situácií... Aby bol program realizovateľný, jeho súčasťou bol aj výcvik terapeutov.

Diskutabilnou je otázka napojenia terapeutických programov na azylové domy, resp. poradenské centrá pre ženy. Podľa skúseností mnohých intervenčných programov pre páchatel'ov násilia, je pri terapii dôležitý kontakt so ženami, ktoré zažili domáce násilie. Ak sa pracuje v terapii len s mužmi, je nebezpečenstvo, že budú neustále rozprávať len svoju verziu príbehu. Realizátori jednotlivých programov spolupracujú s organizáciami pomáhajúcimi ženám – obetiam domáceho násilia. Medzi novšie trendy intervencie patrí prispôsobenie programov na špecifický druh násilia, ktoré páchatel' konal (19).

Podľa výskumov L. W. Shermana a R. A. Berka (15) v štáte Minneapolis (tzv. Minneapolis experiment) je uväznenie páchatel'ov domáceho násilia najefektívnejším policajným opatrením na redukcii rizika opakovaného útoku. Sherman hovorí v tejto súvislosti o „teórii odstrašovania“. Reakcie v USA na toto zistenie boli veľmi rýchle. V priebehu niekoľkých mesiacov niekoľko štátov USA predpísalo zadržanie páchatel'a ako povinné policajné opatrenie voči páchatel'om domáceho násilia (tzv. mandatory arrest laws'). Hoci výsledky v Minneapolis boli spochybnené, zadržanie páchatel'a sa doposiaľ považuje za veľmi účinnú formu eliminácie domáceho

násilia. Samotné zadržanie páchatel'a však samo osebe nestačí na jeho nápravu. Ba práve naopak, podľa tzv. „teórie vzdoru“ môže spôsobiť zvýšenie budúcich incidentov v predošlom vzťahu alebo v ďalších nových vzťahoch. V tejto súvislosti sú potrebné terapeutické programy pre páchatel'ov násilia voči ženám, ktoré by mali byť integrálnou súčasťou celkovej koncepcie odstránenia domáceho násilia. Páchatelia domáceho násilia sa podľa výskumov menej často dopúšťajú opakovaných násilných činov v prípadoch, keď im bolo poskytnuté psychologické poradenstvo. Súčasným trendom v rámci medzinárodného práva je nariadovanie terapeutických programov pre páchatel'ov ako doplnok, a nie ako alternatíva k trestu (7).

Na Slovensku môže súd na základe trestného zákona (18) uložiť páchatel'ovi ochranné liečenie, ak spáchal trestný čin násilnej povahy voči blízkej osobe alebo zverenej osobe a vzhľadom na jeho osobu možno dôvodne predpokladať, že bude v násilnom konaní pokračovať (por. § 73 ods. 2 písm. b). Súd môže toto ochranné liečenie uložiť aj popri treste alebo pri upustení od potrestania. V súčasnosti sa s odsúdenými vykonávajú psychodiagnostické vyšetrenia zamerané na zistenie psychologických pohnutí páchania trestnej činnosti. Na základe výsledku týchto vyšetrení sú odsúdení zaradení do príslušných kolektívov, ktoré majú svojich vychovávateľov. V tejto súvislosti sa však nedá hovoriť o systematických terapeutických programoch. Nevyhnutným predpokladom, aby mohla byť takáto liečba ukladaná a aby bola účinná, je, aby existovala aj možnosť takejto liečby. Aj podmienené prepustenie odsúdeného páchatel'a by bolo vhodné podmieňovať návštevou kurzov pre páchatel'ov domáceho násilia. Následne je potrebný monitoring priebehu terapie. Jej bojkotovanie alebo porušovanie pravidiel by malo byť riešené súdom ako priestupok. Napríklad v americkom štáte Minnesota je v kompetencii sudcu odsúdiť páchatel'a k účasti na kurzoch sociálneho tréningu. Tieto kurzy vypracované v spolupráci s Domestic Abuse Intervention Project (DAIP) trvajú 26 týždňov. Páchatel' sa na nich učí zmeniť svoje zabehnuté správanie a prijať zodpovednosť za spáchané násilné činy. Prvým európskym terapeutickým cen-

trom pre mužov, ktorí voči svojim ženám/partnerkám používali násilie, je nórské ATV (Alternativ til Volds, čiže „Alternatívy k násiliu“). Nachádza sa v Oslo a ďalších troch nórskych mestách. Podobné centrá sa nachádzajú aj vo Fínsku a Dánsku. ATV je mimovládna organizácia, ktorá má tri hlavné ciele: liečenie, vzdelávanie a výskum, najmä na poli násilia v rodine a rodovej rovnosti. Projekty sú financované prevažne vládou a miestnou samosprávou. V roku 1987 rozšírilo ATV svoj základný program aj na násilných mužov. Každý rok sa v ňom podrobí terapii asi 300 klientov, pričom 90 % z nich prichádza bez súdneho príkazu. Viac ako 90 % klientov po terapii prestalo používať násilie (16). V susednom Rakúsku sa nachádza Männerberatung Graz, ktoré ponúka poradenstvo, špeciálne programy a terapie pre násilných mužov. Okrem toho sa zamestnanci venujú práci s mladými mužmi v školách a mládežníckych centrách, ktorým ponúkajú vzdelávanie a skupinové programy zamerané na prevenciu fyzického a sexuálneho násilia a budovanie rodovej rovnosti. Nemalá pozornosť sa venuje aj verejným diskusiám.

U mužov požívajúcich alkohol je väčšia miera násilia voči intímnyim partnerkám. Alkohol je všeobecne uznávaný za kriminogénny činiteľ, zvlášť u mravnostnej a násilnej delikvencie. Túto skutočnosť potvrdili viaceré výskumy na Slovensku, vrátane výskumu autora tohto príspevku. Alkohol býval v minulosti často používaný ako pohodlná výhovorka. On však nemôže byť považovaný za „pohľadujúcu okolnosť“ alebo „príčinu“ násilia. Alkohol je len jeho stimulátorom a katalyzátorom, ktorý násiliu uvoľňuje priechod, nie je však jeho prvotnou a primárnou príčinou. Nebezpečenstvo alkoholizmu spočíva najmä v tom, že keď závislý jedinec bude pokračovať v pití alkoholu, budú sa rýchlejšie strácať posledné zvyšky sebakontroly a regulovaného správania. Následne možno očakávať prejavy agresívneho konania aj bez priameho vplyvu alkoholu, prípadne drog. Britská advokátka Helen L. Conway (4) uvádza, že podľa odborného periodika British Medical Journal má 74 agresorov zo 100 problém s alkoholom. Iné štúdie, zvlášť americké, naznačujú, že 36–52 % mužov, ktorí bijú ženy, zároveň pije. Alkohol

však pôsobí aj pri jednorazovom požití. Aj z mnohých výpovedí žien je zrejmé, že k mnohým incidentom násilia došlo pri a po mužovom nadmernom požití alkoholu. Protialkoholické programy by preto mali venovať zvýšenú pozornosť problematike násilného správania a jeho dôsledkov.

Vzhľadom na výskumné zistenia, že nezamestnanosť je relevantným faktorom potenciálne podporujúcim násilné správanie v rodine, patrí do prevencie podpora zamestnanosti. Odborné poradenstvo (dlhodobé) nezamestnaným by mohlo byť vedené aj smerom k zvládnutiu stresu a finančnej krízy bez násilných prejavov správania.

Odborné poradenstvo ženám, ktoré sa po dočasnom pobyte v „azylovom dome“ rozhodnú vrátiť k svojmu partnerovi. Rešpektujúce rozhodnutie ženy, malo by poradenstvo byť zamerané na nácvik asertívneho a sebaobranného správania, posilňovanie sebadôvery, vnímavosť na signály zvýšeného rizika, spoznávanie miery dopadu násilia na deti a zostavenie krízového plánu. Považujem za neprofesionálny postoj, ak sociálni pracovníci, poradcovia a vedenie „azylového domu“ dávajú žene negatívne pociťiť dôsledky rozhodnutia návratu k partnerovi (napr. „na nás sa už neobracajte“, „znášajte si potom dôsledky“, „ste nezodpovedná!“...).

Realizácia výskumov o domácom násilí, vrátane údajov o páchatel'ov, ktoré nebudú a priori genderovo polarizované na obeť = ženy a agresorov = mužov. Sústreďením výskumov výhradne na (domáce) násilie na ženách sa paradoxne vytvárajú nové formy rodových stereotypov.

ZÁVER

Podľa výsledkov výskumu autora tohto príspevku bolo zistené vzhľadom na agresorov, že násilne sa nevyskytuje výhradne v rámci partnerského vzťahu. 31 % páchatel'ov bolo k obeť v inom rodinnom vzťahu. Agresormi neboli výhradne muži, ale takmer každá desiatka žena bola atakovaná v domácom prostredí inou ženou. Genderové hľadisko preto nemôže byť jediným kritériom, na ktorý sa pri prevencii a eliminácii domáceho násilia upriamuje pozornosť. Potvrdenie vplyvu alkoholu a nezamestnanosti ako dôležitých faktorov

ovplyvňujúcich násilné správanie je takisto dôležitým zistením pre prevenciu. Skutočnosť, že takmer každá piata žena sa aj po úteku do „azylového domu“ vráti k svojmu partnerovi, do istej miere zodpovedá téze, že mnohé ženy chcú ukončiť násilie, ale nie vzťah. Súčasťou politiky nulovej tolerancie domáceho násilia a terciárnej prevencie tohto závažného sociálno-patologického javu by mala byť komplexná pomoc páchatel'om násilia.

LITERATÚRA

1. Austin, J. B., Dankwort, J.: Standards for Batterer Programs: A Review and Analysis. In: Journal of Interpersonal Violence, 1999, 14, 2. s. 152–168.
2. Bodnárová, B., Filadelfiová, J.: Domáce násilie a násilie páchané na ženách v SR. Skrátená verzia záverečnej správy z výskumu. 1. vyd. Bratislava: 2003. SŠPR. ISBN 80-89048-11-0
3. Bodnárová, B., Filadelfiová, J., Holubová, B.: Repräsentativny výskum výskytu a skúsenosti žien s násilím páchanom na ženách (VAW) na Slovensku. Záverečná správa VÚ č. 2224. 1. vyd. Bratislava: 2008. IVPR.
4. Conwayová, H. L.: Domáci násilí. 1. vyd. Praha: 2007. Albatros. ISBN 978-80-00-01550-7
5. Council of Europe: Recommendation No. R (90) 2 on Social Measures concerning Violence within the Family (COE.C.1.1; 1990).
6. Council of Europe: Recommendation 1582 (2002) Domestic violence against woman (27. 9. 2002).
7. Council of Europe: Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to Member States on the protection of women against violence (30. 4. 2002).
8. Európsky parlament: Uznesenie Európskeho parlamentu o aktuálnej situácii v oblasti boja proti násilíu páchanom na ženách a budúce kroky (2004/2220 (INI), 24. 11. 2006, Ú.v. 2006/C 287E. s. 66–72.
9. Generálna prokuratúra SR: Zhodnotenie využívania prostriedkov trestného práva proti domácomu násilíu voči ženám a deťom, zverejnené 30. júna 2002, online text <http://www.genpro.gov.sk/domace-nasilie-voci-zenam-a-detom--2002--9151/47791s> [30.3.2009].
10. Holubová, B.: Monitoring organizácií poskytujúcich pomoc obeť domáceho násilia. 1. vyd. Bratislava: 2006. IVPR. s. 22.
11. Mátel, A.: Naše možnosti pomoci ženám – obeť domáceho násilia. 1. vyd. Skalica: 2009. Alija. ISBN 978-80-970083-1-4
12. MPSVR SR: Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2005–2008. 1. vyd. Bratislava: 2005. MPSVR SR.
13. Netíková, D.: Program terapie partnerských agresorů. In: ZÁHORA, J. (ed.): Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe. Zborník z medzinárodnej konferencie. Bratislava: 2008. Eurokódex. s. 95–98. ISBN 978-80-88931-96-6

14. Rothman, E., Butchart, A., Cerdá, M.: Intervening with Perpetrators of Intimate Partner Violence: A Global Perspective. Geneva: 2003, WHO. ISBN 92-4-159049-1
15. Sherman, L., Berk, R. A.: The specific deterrent effects of arrest for domestic assault. In: American Sociological Review, 1984, 49. s. 262–272.
16. Silvera, R.: Průručka dobrých zkušeností v oblasti rodovej rovnosti na Slovensku. Bratislava: 2006. MPSVR SR. s. 30–31.
17. United Nations: Report of the Fourth World Conference on Women, (no. E.96.IV.13), Beijing, 4–15 September 1995.
18. Zákon č. 300/2005 Z. z. z 20. mája 2005; trestný zákon.
19. Zimmelová, P., Čapková, M.: Terapie pachatelů domácího násilí. Prevence úrazů, otrav a násilí, roč.1 č.2, s. 127-131, 2005. ISSN 1801 0261

Andrej Mátel
andrej.matel@gmail.com